

ADAK RAPPORT 14

Proefsleuvenonderzoek langs de Oostmalseweg in Beerse

S. DELARUELLE & J. VAN DONINCK

De Archeologische dienst Antwerpse Kempen maakt deel uit van de projectvereniging Erfgoed Noorderkempen van de gemeenten Baarle-Hertog, Beerse, Oud-Turnhout, Turnhout en Vosselaar met steun van de Vlaamse gemeenschap en de provincie Antwerpen.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Baarle-Hertog
Baarle-Nassau

Colofon

Opdrachtgever	Fam. Celens, Walbers en Heylen
Project	Beerse-Oostmalseweg
Projectcode	08016
Type onderzoek	Prospectie
Vergunning nr.	2008/79
Vergunninghouder	Stephan Delaruelle
Naam site	Beerse-Oostmalseweg
Auteurs	Stephan Delaruelle & Jef Van Doninck
Kaarten & plannen	Stephan Delaruelle (©NGI/GIS Vlaanderen)
Foto's & tekeningen	Jef Van Doninck
Omslagontwerp	Hanna Maes
ISBN	/

© AdAK , maart 2009

Niets uit deze uitgave mag worden veelelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen.

Samenvatting

Tussen 9 en 10 juni 2008 werd door de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen (AdAK) een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd langs de Oostmalseweg in Beerse. Aanleiding voor het onderzoek is de geplande verkaveling van de percelen, die een bedreiging vormt voor eventuele archeologische resten die zich hier nog in de bodem bevinden.

Doel van het onderzoek was het inventariseren en waarderen van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de toekomstige bouw van woningen op de kavels. Hiervoor werden vier proefsleuven aangelegd, waarvan drie sleuven parallel aan de Oostmalseweg op het grootste beschikbare gedeelte van het terrein. Aan de andere kant van de oude boerderij werd nog een korte sleuf getrokken. In totaal werd hierbij 940 m² onderzocht van een gebied van ca. 7000 m². Dit komt neer op 13 % van het terrein.

Uit het proefsleuvenonderzoek bleek dat het gedeelte dicht bij de Oostmalseweg reeds in het verleden gedeeltelijk was afgetopt, mogelijk door de aanwezigheid van een oude boerderij op deze plaats.

In wp 2 werden enkele greppels in het centrale gedeelte en een concentratie van (paal)kuilen in het oostelijke gedeelte vastgesteld, die op basis van enkele scherven in de late middeleeuwen konden worden gedateerd. Een beperkte uitbreiding leverde geen structuur op. Twee parallelle greppels komen ook in wp 3 voor en geven vermoedelijk de locatie van een oude weg aan die vanuit het dal van de Laakbeek aansloot op de Oostmalseweg. Vermoedelijk gaat het hier om sporen van de eerste ontginning van het gebied rondom het oude gehucht 'De Baen', waarvan de Sint-Corneliuskapel de kern vormde.

De sporen die werden aangetroffen in de proefsleuven geven geen aanleiding voor verder onderzoek op deze locatie. De terreinen kunnen daarom worden vrijgegeven voor de verder verkaveling van de percelen tot bouwgrond.

Inhoudsopgave

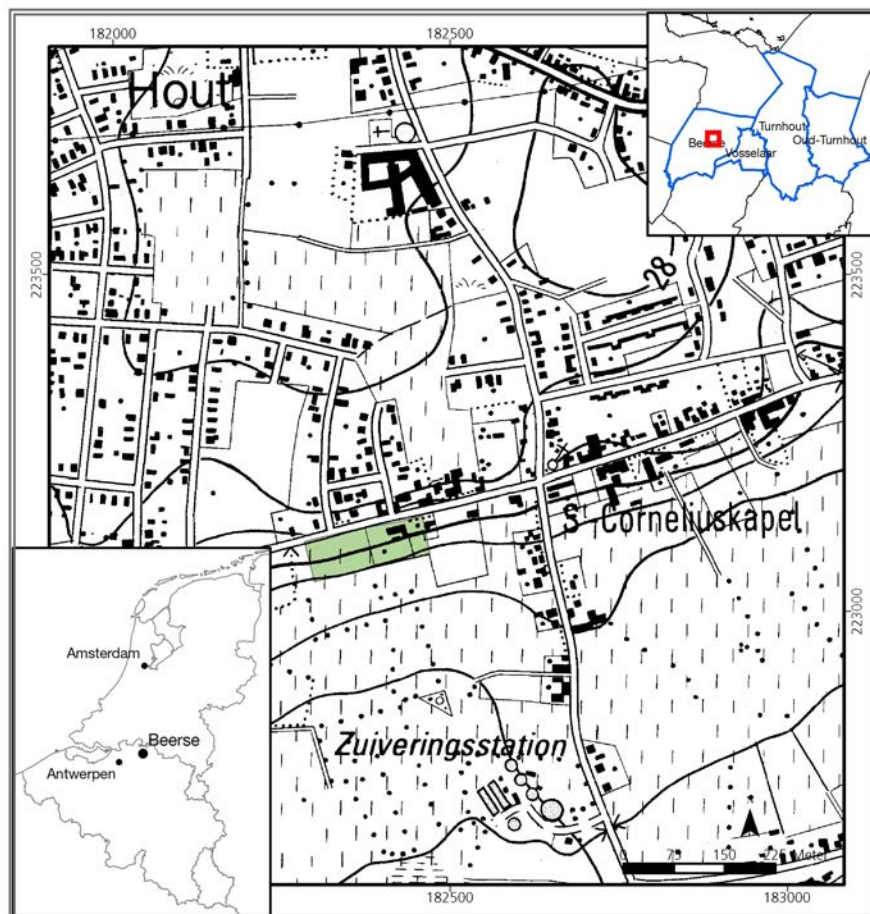
1	Inleiding	7
2	Landschappelijk kader	8
2.1	Geologie en geomorfologie	8
2.2	Bodemkunde	9
3	Historisch en archeologisch kader.....	10
3.1	Historisch kader	10
3.2	Archeologisch kader.....	11
4	Onderzoeksstrategie.....	12
5	Resultaten	14
5.1	Sporen en structuren.....	14
5.2	Vondsten.....	15
6	Conclusie en aanbevelingen.....	16
6.1	Conclusie	16
6.2	Aanbevelingen	16
	Literatuur	16
	Lijst van afbeeldingen.....	17
	Lijst van Bijlagen.....	18

1 Inleiding

Tussen 9 en 10 juni 2008 werd door de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen (AdAK) een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd langs de Oostmalseweg in Beerse. Het plangebied bevindt zich aan de oude boerderij aan de Oostmalseweg, kadastraal gekend als (Afd. 1) sectie D nr. 103 C, sectie D nr. 108 C, sectie D nr. 105 G..

Aanleiding voor het onderzoek is de geplande verkaveling van de percelen, die een bedreiging vormt voor eventuele archeologische resten die zich hier nog in de bodem bevinden.

Figuur 1.1 Situering van het plangebied aan de Oostmalseweg in Beerse

Tijdens het onderzoek werd een totale oppervlakte van 940 m² onderzocht. Het veldteam bestond uit Stephan Delaruelle en Jef Van Doninck (AdAK).

Figuur 1.2. Sfeerfoto van het terrein bij de aanvang het onderzoek

2 Landschappelijk kader

2.1 Geologie en geomorfologie

Het plangebied bevindt zich op de rand van de zogenaamde microcuesta, een oud-pleistocene kleiopduiking die is gevormd door kustvlakteafzettingen in een getijdenzone. Deze formatie van ca. 30 m dikte omvat de kleien van de Kempen, nl. de Klei van Sint-Lenaerts/Rijkevorsel en de jongere Klei van Turnhout. Deze kleilagen worden onderling gescheiden door het Zand van Beerse. Deze steilrand (cuesta) vormt het interfluvium tussen het Schelde/Netebekken en het Beneden-Maasbekken en is te volgen vanaf Zandvliet langs Stabroek, Kapellen, over Braschaat, Schoten Schilde, Zoersel, Malle, Beerse, Vosselaar tot Turnhout. Voorbij Turnhout gaat de steilrand over in de uitlopers van het Kempense plateau. Ter hoogte van Beerse is deze opduiking minder steil en kan gesproken worden van een microcuesta.

Tijdens de laatste ijstijd, het Weichseliaan (ca. 120.000-13.000 jaar geleden) is deze rug met zand afgedekt, dat door polaire wind werd aangevoerd vanuit de drooggevalen Noordzeebedding. Deze zandafzettingen werden tijdens de laatste koude fase, het Laat-Glaciaal (ca. 13.000-10.000 jaar geleden) door verstuivingen van de tijdelijk onbevroren bodems omgewerkt tot lange oost-west georiënteerde zandruggen.

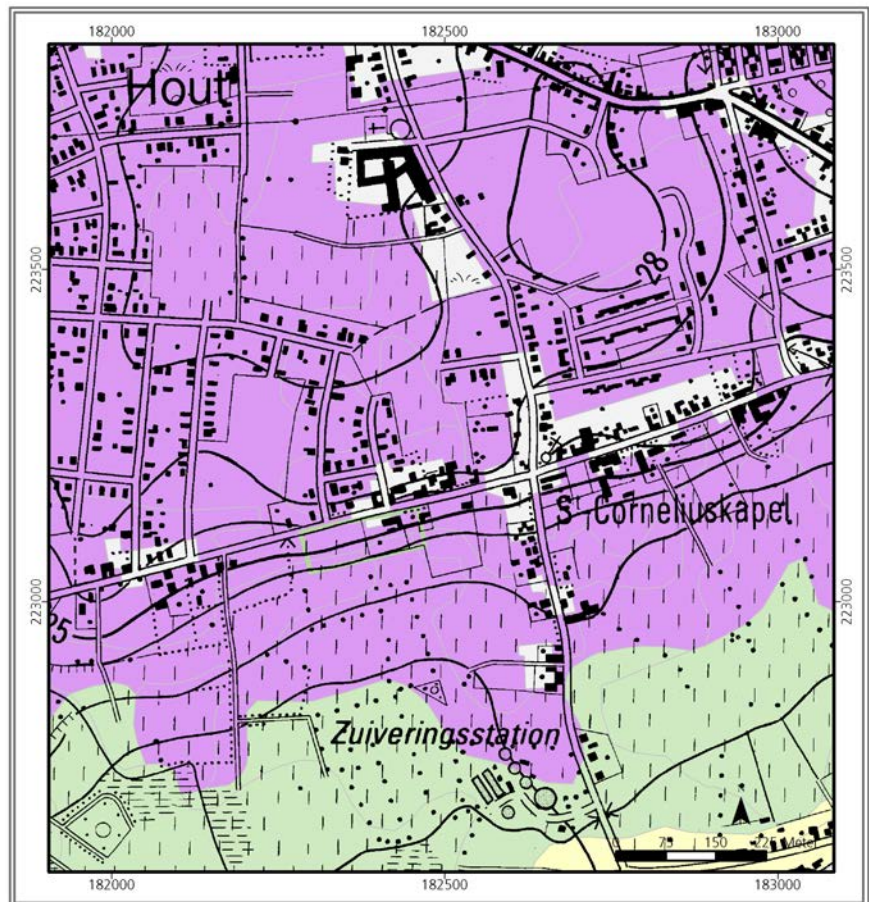
Aan de voet van de zuidelijke flank van de microcuesta bevindt zich de Laakbeek, die voor de natuurlijke afwatering zorgt. Ten noorden van de microcuesta bevindt zich een nat gebied.

2.2 Bodemkunde

De bodems ter hoogte van het plangebied zijn gekarteerd als bodems met een diepe antropogene humus A-horizont. Deze gronden zijn ontstaan door het opbrengen van plaggen uit nabijgelegen heidegronden of beekdalen voor het vruchtbaar maken van de schrale zandgronden op de akkergebieden vanaf de late middeleeuwen. Een deel van deze plaggen werd eerst als strooisel in de potstallen gebruikt en vervolgens samen met de mest op de akkers gebracht.

Figuur 2.1.
Profielontwikkeling van
de bodems binnen en
rond het plangebied.
Paars: plaggenbodems,
groen: klei op geringe
diepte, geel: zandgronden
met A-C-profiel

Tijdens het onderzoek bleek op de hoger gelegen gedeeltes evenwel geen sprake van een goed ontwikkelde plaggenbodem. Dit heeft vermoedelijk te maken met het nivelleren van de gronden bij de aanleg van de Oostmalseweg of door de aanwezigheid van een oude boerderij op deze locatie (zie infra). Alleen in wp 3 en 4 kon een duidelijke plaggenbodem worden vastgesteld.

In wp 4 bestond de ondergrond opvallend genoeg uit matig grof zand, dat typisch is voor duingebieden. Vermoedelijk gaat het hier om opgestoven zand uit de beekvallei. Interessant was dat naar de vallei van de Laakbeek toe een duidelijke gelaagdheid te merken was in de natuurlijke horizonten, die wijzen

op een geleidelijke erosie van de top. Deze bodemopbouw is typisch voor de flanken van rivierduinen, zoals bv. aan de Maaskant.

Figuur 2.2. Profiel van wp 4 met verbruinde verstoven zandlaag bovenop de ongeroerde bodem.

3 Historisch en archeologisch kader

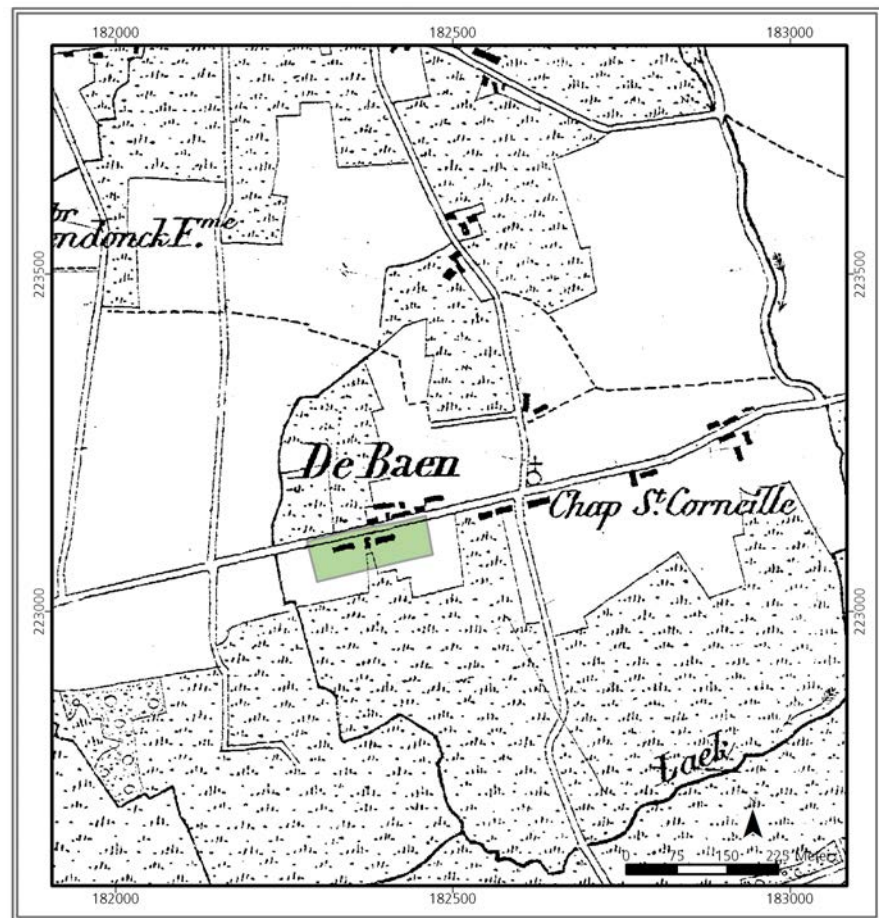
3.1 Historisch kader

Op oude kaarten valt deze locatie onder het toponiem 'De Baen', hetgeen wijst op de aanwezigheid van een klein gehucht langsheen de Oostmalseweg. Dit was immers de oude middeleeuwse weg van Turnhout naar Antwerpen. Dit gehucht bestond in de 18e-19e eeuw uit verschillende langgevelboerderijen, waarvan er zich twee binnen het plangebied bevinden en waarvan één nog steeds rechtstaat.

De laatmiddeleeuwse oorsprong van het gehucht is echter af te lezen aan de Sint-Corneliuskapel (CAI-nr 951962). Deze laat-Gotische kapel uit de 15e eeuw is het enige bekende monument in de directe nabijheid van de site Beerse-Mezenstraat. De eerste vermelding van het bestaan van de kapel gaat terug tot 18 januari 1474, waarbij een zekere Quinten Ravens een donatie aan de kapel doet.

De kapel is waarschijnlijk ten vroegste te dateren rond 1350, vermits de lijst aflaten die vanuit de kapel gebeurd zijn niet verder teruggaat dan 1350. Sint-Cornelius zelf was een 3^e eeuwse paus wiens verering in de 12^e eeuw in Duitsland op gang kwam. Vanuit Duitsland werden zijn relikwieën over Europa verspreid. Sint-Cornelius is afgebeeld met een drinkhoorn en doet dienst tegen pest, kinkhoest, stuipen, jicht en epilepsie.

Figuur 3.1. Situering van het plangebied op de kaart van Vandermaelen (1848).

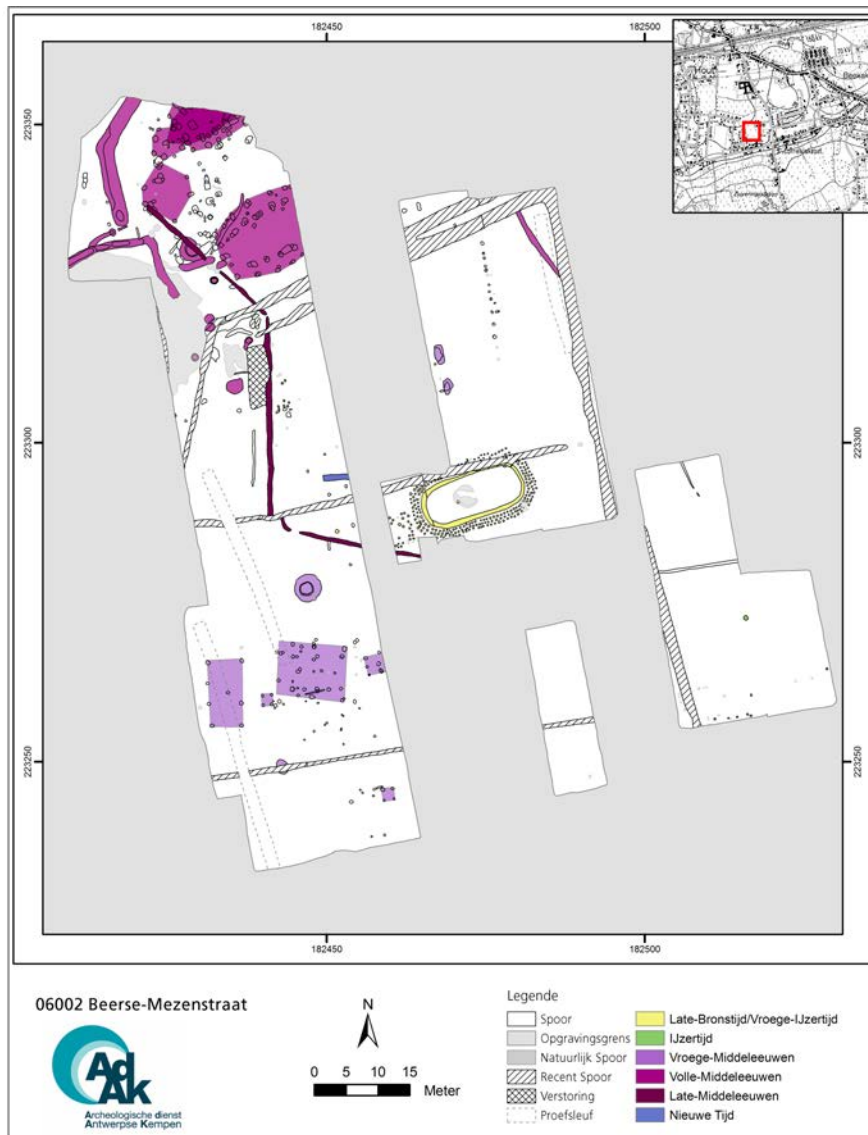
In Beerse ligt het ontstaansverhaal van de verering eerder anders. De legende vertelt dat een soldaat op de plaats waar nu de kapel staat een beeldje van de heilige Cornelius vond en het meenam. De volgende dag bleek het beeldje weg te zijn. Wanneer hij later terug in Beerse was en op exact dezelfde plek het beeldje terugvond, besloot de bevolking dat dát de plaats was die de heilige voor zijn verering had uitgekozen.

3.2 Archeologisch kader

Op een hondertal meter ten noorden van het plangebied werden in een verkaveling aan de Mezenstraat sporen en vondsten aangetroffen uit de bronstijd, ijzertijd, de vroege en de volle middeleeuwen.

Op het hoogste punt van de zandrug binnen de verkaveling was een ovaal grafmonument ingericht, bestaande uit een ovale greppel waarrond een drievoudige palenkrans was ingericht. Binnenin werd een urnengraf vastgesteld. Buiten het monument werd nog een (secundair) graf vastgesteld (Delaruelle, De Smaele & Van Doninck 2008) In het noordwesten van het plangebied bevond zich een klein ven. Ten zuiden hiervan bevond zich een erf uit de karolingische periode (700-900 n. Chr.), terwijl zich ten noorden hiervan

een meerfasige bewoning uit de volle middeleeuwen (10^e-12^e eeuw) bevond (Delaruelle, De Smaele & Van Doninck 2007).

Figuur 3.2. Faseringskaart van de opgravingen aan de Mezenstraat in Beerse.

4 Onderzoeksstrategie

Doel van het onderzoek was het inventariseren en waarden van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de toekomstige bouw van woningen op de kavels. Hiervoor werden vier proefsleuven aangelegd, waarvan drie sleuven parallel aan de Oostmalseweg op het grootste beschikbare gedeelte van het terrein. Aan de andere kant van de oude boerderij werd nog een korte sleuf getrokken. In totaal werd hierbij 940 m² onderzocht van een gebied van ca. 7000 m². Dit komt neer op 13 % van het terrein.

De werkputten werden in het vlak ingetekend op schaal 1/100, de sporenrijke zones op schaal 1/50 op watervaste polyesterfolie. De vaste meetpunten werden gekoppeld aan het gerefereerde kadasterplan.

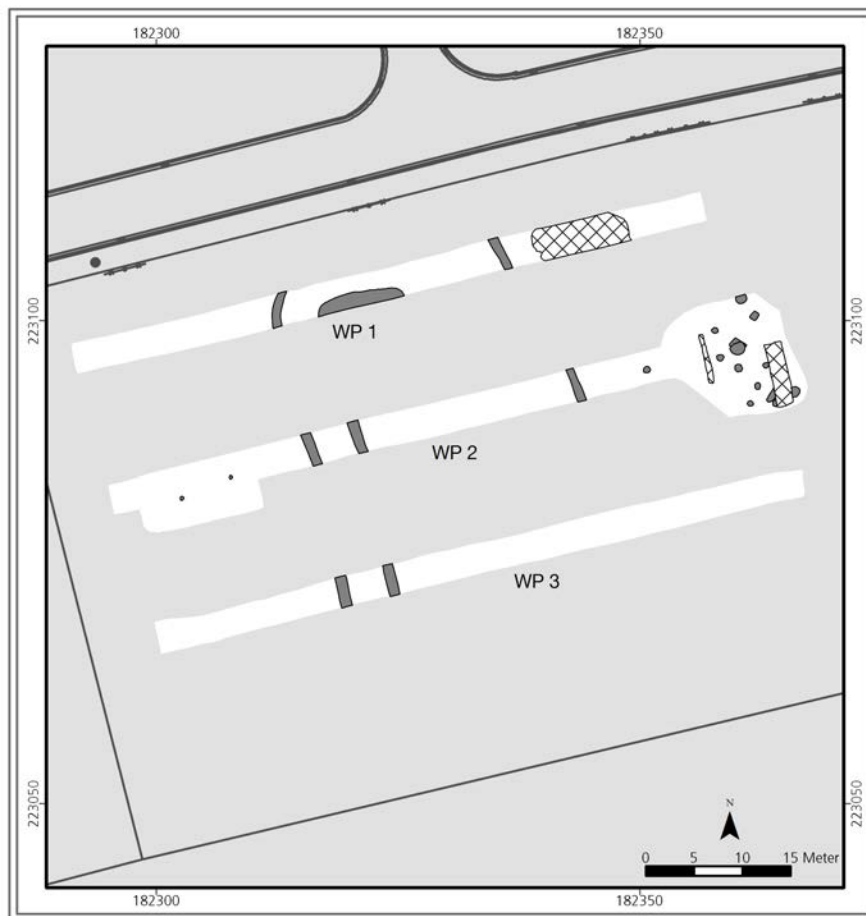
Figuur 4.1. Plangebied met aanduiding van de werkputten en de locatie van de oude boerderij.

Het vlak en de profielen zijn fotografisch geregistreerd. Enkele van de sporen in de westelijke zone van wp 2 werd gecoupeerd voor verdere evaluatie.

5 Resultaten

5.1 Sporen en structuren

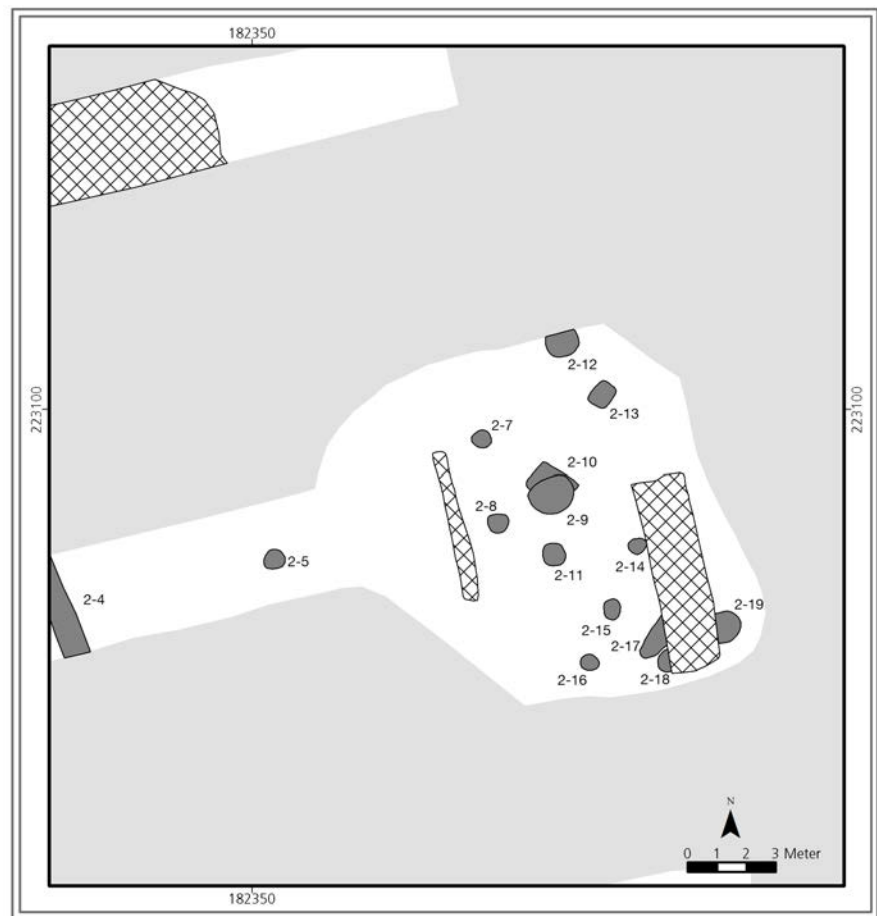
In totaal werden 24 archeologisch relevante sporen geregistreerd. Het betreft voor het merendeel greppels, naast enkele kuilen en paalkuilen. Deze bevinden zich alle in het westelijke deel van het plangebied. De proefsleuf in het oostelijke gedeelte (wp 4) leverde geen sporen op. Het merendeel van de sporen bevond zich in het oosten van wp 2.

Figuur 5.1. Overzicht wp 1-3

Het verloop van de greppels, die vermoedelijk dateren uit de 16^e-17^e eeuw, is hoofdzakelijk NNW-ZZO gericht en hebben dezelfde oriëntatie als de huidige percellering. De dubbele greppel in het westelijke gedeelte wijst vermoedelijk op de aanwezigheid van een oude weg die naar het dal van de Laakbeek liep. In het oostelijke gedeelte van wp 2 werden verschillende kuilen en paalkuilen aangetroffen die mogelijk wijzen op de aanwezigheid van een gebouw uit de late middeleeuwen of het begin van de nieuwe tijd. Een beperkte uitbreiding

kon niet onmiddellijk duidelijkheid brengen in de aard van de structuur, mede door de aanwezigheid van een machinale verstoring.

Figuur 5.2. Sporenrijke zone in wp 2

Om verder duidelijkheid te krijgen in de behoudenswaardigheid van de sporen, werd het merendeel gecoupeerd ter evaluatie. Hieruit bleek dat het hier voor het merendeel om vrij ondiep bewaarde kuilen ging, waarvan de functie niet meer kon worden achterhaald. Enkele sporen konden als paalkuil worden geïnterpreteerd, maar deze vertoonden onderling geen duidelijke samenhang. Gezien de datering van de sporen op het eind van de middeleeuwen of het begin van de nieuwe tijd is de kans vrij groot dat het hier om restanten van één of meerdere schuurtjes gaat die mogelijk verband houden met de oude boerderij.

5.2 Vondsten

Tijdens het onderzoek konden geen relevante vondsten worden verzameld. De beperkte hoeveelheid kleine aardewerkfragmenten uit de sporen en perceelsgreppels werden niet verzameld, maar enkel diagnostisch in functie van een datering op het terrein bekeken.

6 Conclusie en aanbevelingen

6.1 Conclusie

Tijdens het archeologisch proefsleuvenonderzoek in het plangebied van de nieuwe verkaveling langsheen de Oostmalseweg in Beerse werden slechts een beperkt aantal sporen vastgesteld, waarvan het merendeel greppels. Alleen in het oostelijke gedeelte van wp 2 werd een kleine cluster kuilen en paalkuilen vastgesteld, die vermoedelijk samenhangen met bijgebouwtjes uit de vroegste fase van de oude boerderij vlakbij. De aanwezigheid van een dubbele greppel, die dezelfde oriëntering volgt als de huidige percellering wijst op de aanwezigheid van een oude weg naar de vallei van de Laak.

De afwezigheid van sporen in wp 1 hangt samen met de nivellering van de top langsheen de Oostmalseweg.

6.2 Aanbevelingen

De archeologische prospectie wees uit dat er zich geen waardevolle archeologische sporen zijn bewaard binnen het plangebied, die een aanvullend archeologisch onderzoek nodig maken. De terreinen kunnen daarom worden vrijgegeven voor de geplande verkaveling van de percelen.

Literatuur

DELARUELLE S., DE SMAELE B. & VAN DONINCK J. 2007. Van Karolingers tot Brabanders: middeleeuwse bewoning te Beerse, site Mezenstraat, *Jaarboek Heemkundekring De Vlierbes* XXIX: 129-138.

DELARUELLE S., DE SMAELE B. & VAN DONINCK J. 2008. Ovalen voor de doden. Opgraving van een grafmonument uit de bronstijd aan de Mezenstraat in Beerse (provincie Antwerpen, België). *Lunula, Archaeologia Protohistorica*, XVI: 31-38.

Lijst van afbeeldingen

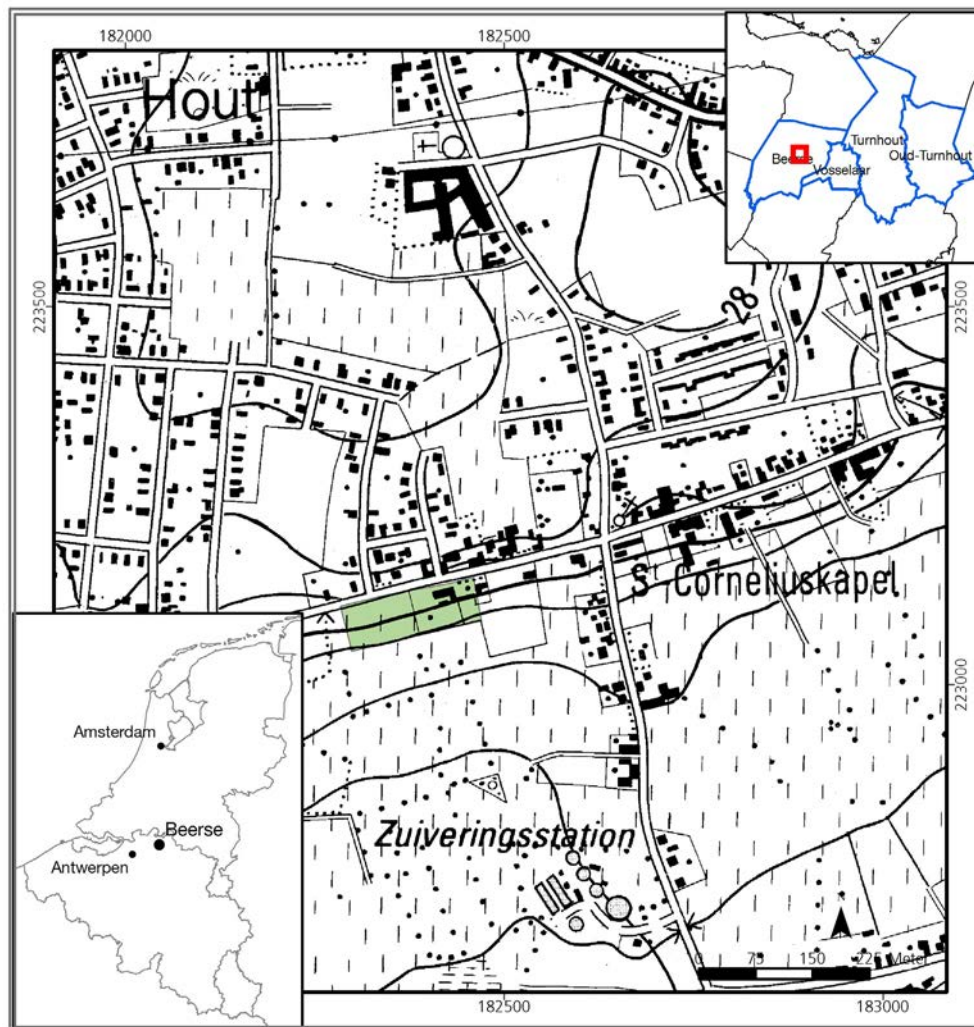
Figuur 1.1 Situering van het plangebied aan de Oostmalseweg in Beerse.....	7
Figuur 1.2. Sfeerfoto van het terrein bij de aanvang het onderzoek	8
Figuur 2.1. Profielontwikkeling van de bodems binnen en rond het plangebied. Paars: plaggenbodems, groen: klei op geringe diepte, geel: zandgronden met A-C-profiel	9
Figuur 2.2. Profiel van wp 4 met verbruinde verstoven zandlaag bovenop de ongeroerde bodem.....	10
Figuur 3.1. Situering van het plangebied op de kaart van Vandermaelen (1848).....	11
Figuur 3.2. Faseringskaart van de opgravingen aan de Mezenstraat in Beerse.	12
Figuur 4.1. Plangebied met aanduiding van de werkputten en de locatie van de oude boerderij.	13
Figuur 5.1. Overzicht wp 1-3.....	14
Figuur 5.2. Sporenrijke zone in wp 2.....	15

Lijst van Bijlagen

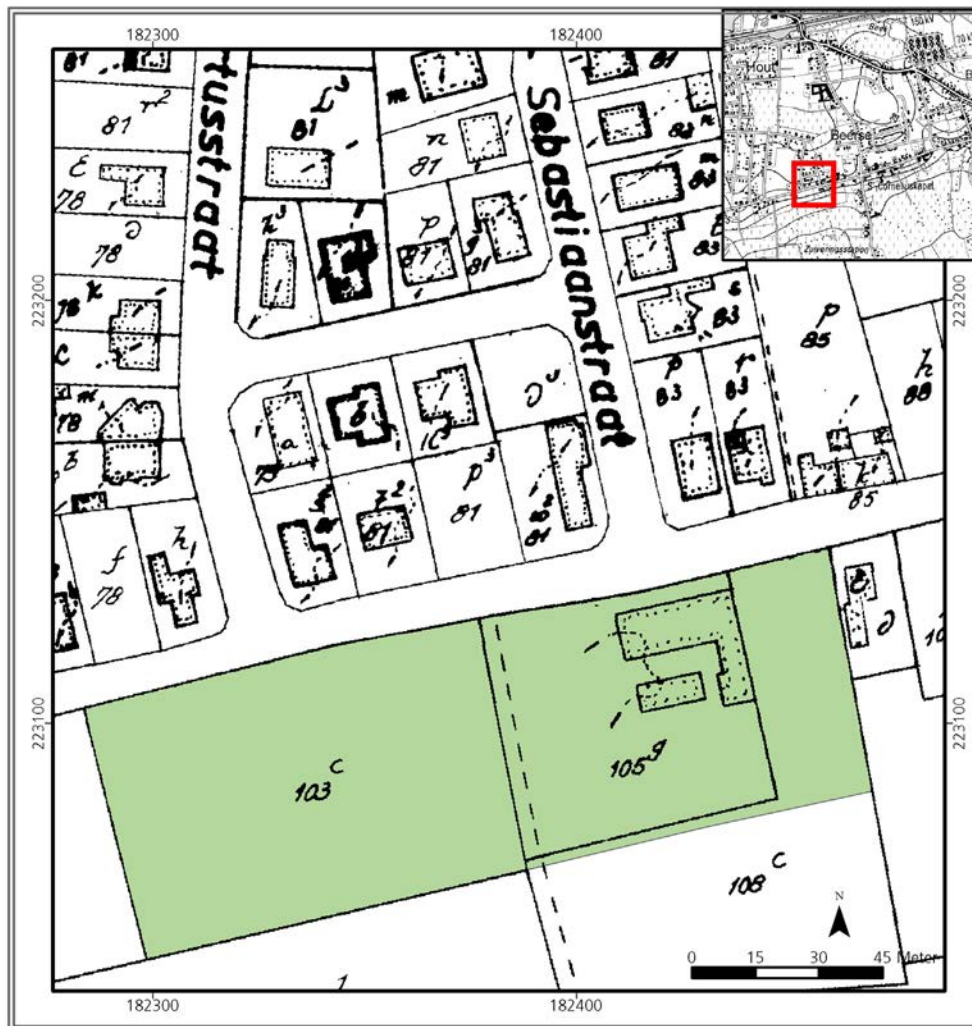
Bijlage 1 Sporenlijst

Bijlage 2 Allesporenkaart

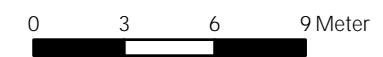
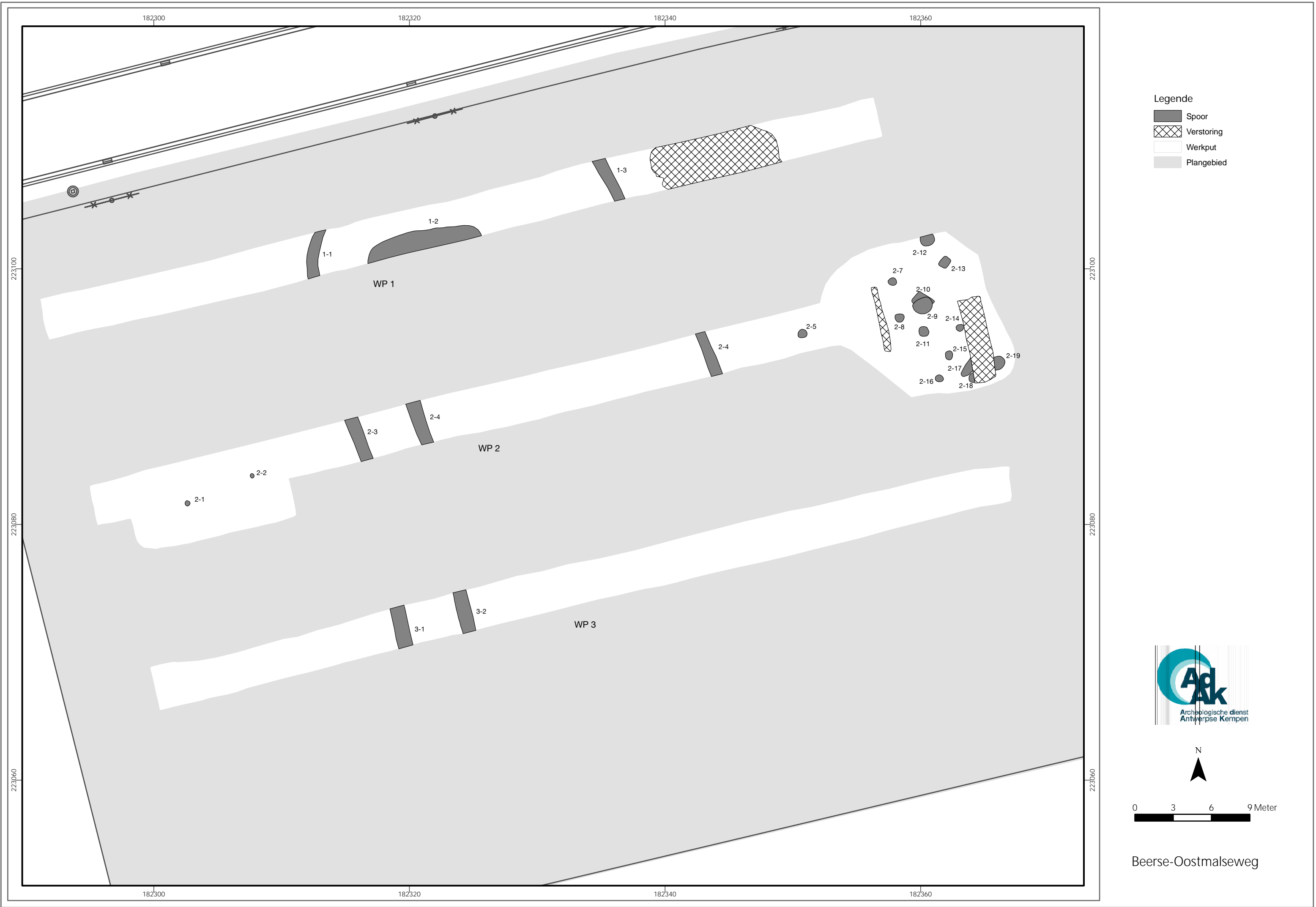
Bijlage 1 : Situering op topografische kaart

Bijlage 2 : Situering op kadasterkaart

WP	Spor	Vlak	Afmetingen vlak		Vorm	Vulling	Inclusies	Kleur	Interpretatie	Datering	Vondstnr.
			Lengte	Breedte							
1	1	1	3,40	0,70	LIN	LZMF	BS	BRGR	GR	LME/NTA	
1	2	1	9,20	1,30	ARH	LZMF	AW, HK	DOBR	PST/GR?	NTA	
1	3	1	3,50	0,80	LIN	LZMF	BS	DOBR	GR	NT	
2	1	1	0,21	0,18	OVL	LZMF	-	GRBR	PK?	XXX	
2	2	1	0,23	0,20	ARH	LZMF	-	GRBR	PK?	XXX	
2	3	1	3,20	1,20	LIN	LZMF	BS	ZWGR	GR	LMEB/NTA	
2	4	1	3,20	1,00	LIN	LZMF	-	GR	GR	XXX	
2	5	1	0,52	0,50	RND	ZMF	-	GRBR	PK/KL	XXX	
2	6	1	3,20	0,80	LIN	ZMF	-	GR	GR	XXX	
2	7	1	0,50	0,50	RND	ZMF	-	ZWBR	PK	XXX	
2	8	1	0,50	0,50	RND	ZMF	-	ZWBR	PK	XXX	
2	9	1	1,45	0,95	OVL	ZMF	-	ZWBR	KL	XXX	
2	10	1	0,55	0,50	ARH	ZMF	-	ZWBR	PK/KL	XXX	
2	11	1	0,60	0,60	RND	ZMF	-	ZWBR	PK	XXX	
2	12	1	0,75	0,70	ARH	ZMF	-	ZWBR	PK/KL	XXX	
2	13	1	0,75	0,65	ARH	ZMF	AW	GRBR	PK	LME	
2	14	1	0,37	0,36	RND	ZMF	-	GR/BE	PK/NAT	XXX	
2	15	1	0,45	0,33	OVL	ZMF	-	GRBR	PK	XXX	
2	16	1	0,30	0,30	OVL	ZMF	-	GRBR	PK/NAT	XXX	
2	17	1	1,30	0,62	ORM	ZMF	-	ZWBR	KL	XXX	
2	18	1	0,30	0,30	OVL	ZMF	-	GRBR	PK/NAT	XXX	
2	19	1	1,00	0,70	ARH	ZMF	-	BE/GR	PGK/KL	NTA	
3	1	1	3,10	0,80	LIN	LZMF	-	GRBR	GR	XXX	
3	2	1	3,20	0,80	LIN	LZMF	-	GRBR	GR	XXX	

Beerse-Oostmalseweg